

BLAKER OG SØRUM
HISTORIELAG

SØRUM-SPEILET

NUMMER 4 - 2019 - 25. ÅRGANG

**Frognerkunstneren
Hans Christian Bergersen**

**To fram og ett tilbake,
sving rundt!**

Treskeverket

**Fra Sørums
Tannlegehistorie**

G'LA'D'E'LIG'JUL'

Nytt styremedlem - Ole Evensen

Som nytt medlem i styret i Blaker og Sørum historielag ble jeg oppfordret av Elin om å fortelle litt om meg selv.

Jeg heter Ole Evensen og blei født naken og tannlaus på Lykkebo på Jessheim i 1950. Det var antagelig ingen hard fødsel, for jeg veide bare litt over to margarinkiloer da jeg kom til verden. Kneleddet var som tommelfingerleddet mitt, sa`a mor.

Etter folkeskole og framhaldskole, blei det realskole og landbruksskole. Jeg er eldste gutt i søskenflokket på fem, og dermed odelsgutt.

Etter noen år i arbeidslivet overtok jeg hjemgården i 82 etter mor og far, som femte generasjon. Min sønn, Pål overtok i 2002. Etter noen år bygde han og Kristen Svarstad nytt samdriftsfjøs på Nordli, siden det har det ikke vært dyr på Merlid. Antagelig for første gang på nokså mange år.

Nå er jeg pensjonist og har ikke hatt det så travelt på lenge. Nærmest som hobby, har jeg kjørt tankbil hos Bjerke`n (Cirkel K) i ti år nå, og ellers er jeg ubetalt gårdsgutt på egen kost på Nordli. Det er ikke helt sant da, for jeg har da til salt i såret.

Jeg kjøpte båt for noen år siden. Den ligger på Sørumsand om sommeren og det hender det blir en tur på Øyeren. Har også vært på Dalsland Kanal noen turer. I fjor sommer la vi ut i Son og dro til Fredrikstad på Tall Ship Race. Det var

Ole Evensen er en mann som trives aller best i naturen.

Foto: Privat

imponerende. Driver også litt med elgjakt i Gausdal om høsten. Håret tørker temmelig fort etter at jeg har vært i dusjen, men formen er ikke aller verst. Jeg slutta å røyke for nokså akkurat fire år sia. Da har jeg røyka i femti år. Og tenkte jeg skulle holde opp i femti, også kan jeg jo røyke i femti igjen.

Trudde det skulle bli litt utfordring å slutte, men det var skuffende lett. Da føler jeg at min presentasjon er nokså komplett. Hvis det er noen som lurar på noe, er det bare å spørre.

Blaker og Sørum historielags Kalender 2020

Historielagets kalender for 2020 er klar, Prisen i år er kr 75,-, har du ikke fått tak i denne, ligger den for salg hos:

Hildes Gårdsbutikk,

T&B Hansen Installasjon,

Amcar-klubben i Knatten.

Eller ta kontakt med:

Kåre A. Bøhler, 93876365,

Njål Foss, 41451456,

Willy Bjørn Wilhelmsen, 48021448,

Louise Fjelland, 91300787.

Besøk oss gjerne på julemessene, Skansen, Valstad kaffe, Vølneberg. Se datoer side 17.

Blaker og Sørum Historielags Kalender 2020

SØRUM-SPEILET

Medlemsblad for
Blaker og Sørum Historielag

Redaksjonen

Asbjørn Langeland – 934 27 625
Anne-Marie Lund – 477 57 261
Elin Helen Mørk – 958 62 613
Randi Fjørstad – 901 42 163

Epost:

redaksjon@sorumhistorie.no

Adresse

Aasgaardvegen 230
1923 Sørum

Styreleder

Kåre A. Bøhler
Epost: alfrebo@online.no
Tlf. 938 76 365

Kontonummer: 1321.08.05189

Hjemmeside

www.sorumhistorie.no

Grafisk design

Jørgen Kirsebom

Opplag

600 eksemplarer
ISSN 1894-8154

Trykk:

X-Idé AS
1472 Fjellhamar

*Dette bladet er beskyttet av åndsverkloven.
Det er ikke tillatt å kopiere fra bladet uten
skriftlig samtykke fra tekstforfatter eller
fotograf.*

Forsidebilde:

Postkort sendt fra Mork stasjon i 1919

Det innkalles med dette til Årsmøte i Blaker og Sørum Historielag Tirsdag 10. mars 2020, kl. 18.00.

Møtet holdes på Meierigaarden Kro i Lørenfallet. Nærmere om faglig foredrag i forkant av det formelle årsmøtet kommer i Sørum-Speilet nr. 1, 2020, på vår Facebookside og på vår hjemmeside www.sorumhistorie.no

Forslag til saksliste:

1. Godkjenning av innkalling og saksliste
2. Valg av møteleder og referenter samt to til å skrive under protokollen
3. Årsberetning for 2019
4. Revidert regnskap for 2019
5. Forslag til Arbeidsplan for 2020
6. Forslag til Kontingent for 2021
7. Forslag til Budsjett for 2020
8. Innkomne saker
9. Valg av medlemmer til styret, til valgkomiteen, revisor og utsendinger til årsmøtet i Romerike Historielag

Ad sak 8: Innkomne saker:

Saker til årsmøtet må være styret i hende senest 4 uker før årsmøtet, d.v.s. 11.02.2020. Adresse: Blaker og Sørum Historielag v/ Kåre A. Bøhler, Aasgaardvegen 230, 1923 Sørum. epost: alfrebo@online.no

Stemmerett i årsmøtet har de medlemmene som har betalt kontingent for 2019 eller er innmeldt og har betalt kontingent for 2020, senest 6 uker før årsmøtet (jfr. Vedtektene §3).

Endelig saksliste og møtepapirer blir lagt ut på vår hjemmeside senest 2 uker før møtet. Møtepapirene blir også lagt ut i møtelokalet. NB! De som ønsker å få papirutgave av sakslisten og øvrige papirer i posten, kan bestille dette fra Kåre A. Bøhler mobil 938 76 365, epost: alfrebo@online.no.

Sørum, 11. november 2019
Kåre A. Bøhler (sign.)
leder

Innhold

Nytt styremedlem	2	Ærlighet varer lengst	13
Innkalling til årsmøte	3	Fra Sørums Tannlegehistorie	14
Frogner-kunstneren H.C. Bergersen	4	Nytt fra styret	17
To fram og ett tilbake, sving rundt!	8	Om jul og begravelser i gamle dager	18
Treskeverket	12	Mimrekveld på Frogner	19

Bergersens skulptur som står utenfor Sørvald Bo- og behandlingssenter. Foto: Randi Fjørstad

Frogner-kunstneren Hans Christian Bergersen

Av Randi Fjørstad

Nyttårsaften 1935 flyttet den 19 år gamle Hans Christian Bergersen fra Knapper i Nord-Odal til Frogner vest for Leira, nærmere bestemt til Svennerudvegen.

Det var tirsdag, det var fryktelig kaldt og ganske mye snø. Nedgangstider herjet i store deler av verden, noe som også rammet Norge hardt. Arbeidsledigheten var stor. Det verste året var vinteren 1933, med en ledighetsprosent på 18. Tallet omfattet begge kjønn og både lønnstakere og sjølstendige. Å ikke få arbeid var dramatisk. Arbeidsløshetsstrygd kom ikke før i 1938. I tillegg rustet Adolf Hitler ytterligere til kamp og grunnla i februar 1935 Luftwaffe (Wehrmacht) som den tredje militærmakt i Tyskland. Fremtiden så med andre ord ikke spesielt lys ut da Hans kom sammen med familien sin og slo seg ned i Frogner denne mørke vinterdagen.

Familien

På dette tidspunktet besto familien Bergersen av mor Elisa 51 år, far Johan Nikolai 65 år, sønnene John 23 år og Hans-Christian 19 år, døtrene Eivor 16 år og Ingebjørg Sofie 10 år, samt den yngste i søskenflokk, Bernhard på 7 år. To småsøsken døde i Nord-Odal og ligger begravet ved Mo kirke.

Faren Johan Nikolai kom opprinnelig fra Senja i Troms. I 1935 var han pensjonert lærer fra Knapper skole i Nord-Odal. Han hadde også arbeidet som organist i Mo kirke. Moren Elisa var utdannet sykepleier da hun møtte Johan Nikolai. I tillegg spilte hun piano og tok sangundervisning. Etter syv barnefødsler, og med fem barn som vokste opp, ble det ikke mere yrkesliv utenfor hjemmet for henne.

Villa Solheim, Svennerudvegen

Huset familien Bergersen kjøpte bar navnet Villa Dukkestuen (gnr. 81 bnr. 2). Tomten ble i 1930 skilt ut fra gården Svennerud (gnr. 81 bnr. 1), eid av Henrik Reidar Sinding. Han solgte bnr. 2 til sin søster Ingrid Sinding, men det var Sindings mor Karen Johanne Sinding som ga eiendommen navnet Villa Dukkestuen. Hun bodde i huset sammen med datteren til hun døde ca. 1,5 år senere. «Dette navnet likte ikke mamma noe særlig. Hun ville at hjemmet skulle hete Villa Solheim. Og slik ble det, forteller Ingebjørg Sofie Bergersen, som var 10 år den gangen. Ingebjørg lever fortsatt, er 94 år og bor i Evenskjer, Skånland kommune i Troms.

Villa Solheim ble Hans sitt hjem resten av livet. Her bodde han i hele 70 år. De 23 første årene sammen med hele familien, unntatt John som hadde giftet seg og flyttet. Senere giftet Ingebjørg Sofie seg og flyttet. I 1958 døde moren Elisa, faren Johan Nikolai døde seks år senere, i 1964. De tre søsknene Hans, Eyvor og Bernhard giftet seg aldri. De ble boende sammen i Villa Solheim i 19 år, frem til Bernhard døde i 1983, kun 55 år gammel. Det var et hardt slag for Hans da yngste broren, vennen og treningskameraten døde. I ytterligere 18 år bodde han sammen med søsteren Eyvor. Hun døde i 2001, 82 år gammel.

Hans, som da var blitt 85 år, fortsatte alene i Villa Solheim noen år til, men uten Eyvors stell og selskap ble han raskt redusert. De siste årene av sitt liv bodde han på Sørvald bo- og behandlingssenter frem til det ble revet. Under byggeperioden av nye Sørvald ble han flyttet til Fjuk, til det som i dag heter Blaker bo- og omsorgssenter. Der døde han 1. mars 2011, 95 år gammel. Hans ble gravlagt fra Frogner kirke og

Hans Christian Bergersen 93 år gammel.
Foto: Randi Fjørstad

deler gravstein med Bernhard og Eyvor. I graven ved siden av ligger foreldrene.

Etter hans død har Villa Solheim skiftet eier to ganger, sist i 2013 da eiendommen ble solgt av Piotr Adam Zurawski og Katarzyna Goleman til Christian og Alexander Skaug.

Utdanning

Begge foreldrene var som nevnt veldig opptatt av at alle barna skulle ta utdanning. Utdanning var nøkkelen til å få arbeid – til å greie seg i livet – og det var også svært viktig å bruke evnene/talentene sine. Søsknene var alle både evnerike og musikalske, og det var for å lette adgangen til skoler og utdanningsinstitusjoner at foreldrene bestemte seg for å flytte til Frogner. Derfra gikk det tog både sørover og nordover.

De to yngste (Ingebjørg og Bernhard) startet på Frogner skole i 1935, før de utdannet seg videre til hhv organist og kjemiker. Eldstemann John utdannet seg til provisor (cand. pharm.) på Skarnes, mens Eivor studerte sang og finansierte dette ved å arbeide. Hun søkte senere operaskolen i Gøteborg, kom inn, men så kom krigen og drømmen om en profesjonell sangkarriere ble skrinlagt. Hun sluttet aldri å synge og opptre, men penger til livets opphold tjente hun ved å arbeide, bl.a. på partikontoret til Venstre.

Hans hadde gått to år på Romerike fylkesskole (1932-33), samt avtjent verneplikten, før han flyttet til Frog-

ner. Tegne hadde han vært glad i fra han var liten. At han hadde et særdeles godt talent for å tegne kom derfor ikke som noen overraskelse. På Romerike fylkesskole oppdaget han imidlertid at han også hadde et stort talent for å arbeide med tre og andre materialer. Han skar ut de vakreste ting. Noen av elevarbeidene hans er bevart i familien. Senere bygde han strengeinstrumenter som lutt, gambe og theorbe, mange med kompliserte, flotte utskjæringer. Det finnes arkivopptak fra radio hvor broren Bernhard spiller på instrumenter laget av Hans.

Veien til akademiet

Mens flere av søsknene tok eksamen artium søkte Hans seg direkte til Statens håndverks- og kunstindustriskole. Han kom inn, fullførte og bestemte seg for å søke Statens Kunstakademi. Da var han 23 år gammel, og så langt hadde foreldrene greid å skaffe tilveie midler til skolegang og livsopphold for ham. Men det røynte på familiens økonomi. En liten lærerpensjon skulle rekke til mye og mange. I perioder tok de inn losjende eldre for å spe på økonomien. Bl.a. bodde det en eldre herre ved navn Jørgensen en periode i Villa Solheim. Han måtte sitte modell for Hans, som laget en nydelig byste av ham. Bysten eies i dag av Sørums kommune.

For å kunne søke videre til Statens Kunstakademi måtte Hans skaffe tilveie attester, anbefalinger og stipend for å finansiere utdanningen. Ved hjelp av gode anbefalinger fra malerne Per Krogh og Anders Krigsvoll (lærerne hans fra tiden på Statens håndverks- og kunstindustriskole), samt attest fra Nord-Odal formannskap om at til tross for at familien Bergersen var uformuende, hadde de bekostet Hans sin utdanning så langt uten hjelp, fikk han sitt stipend.

Hele søkeprosessen tok tid. Først høsten 1941 startet Hans på Statens Kunstakademi, Norges høyeste kunstutdanning også i dag.

Akademiet ble opprettet ved kongelig resolusjon i 1909, som Norges første statlige utdanning i billedkunst. Christian Krogh var akademiets første direktør. Utdanningen var treårig, med tre professorstyrte klasser i tegning, maleri og skulptur. De første «nødtørftige lokalene» (som det står i akademiets historikk) lå på loftet i Torvet 8 (Stor-torget). Da Hans begynte på akademiet var det flyttet til spesialtegnede lokaler på baksiden av Kunstnernes Hus.

1940

Statens kunstakademi ble veldig raskt overtatt av Nasjonal Samling (NS) da krigen brøt ut i 1940. Professor Axel Revold, som var akademiets direktør på den tiden, ble avsatt. I stedet ble NS-sympatisøren Søren Onsager ansatt. Dette førte til at flere kjente kunstnere forlot akademiet, bl.a. skulptørene Per Palle Storm og Stinius Fredriksen. De var elever under professor Wilhelm Rasmussen, som sympatiserte med de nye makthaverne.

Dette skjedde samtidig med at Hans ble elev under Rasmussen i 1941. Hva Hans tenkte, og om han noen gang tvilte på hva han skulle gjøre, vet jeg ikke. Han hadde lenge arbeidet for å komme inn på akademiet, var ikke interessert i politikk, og Rasmussen er gjennomgående beskrevet av elever og kolleger som en ualminnelig hyggelig mann og en meget god lærer - bare opptatt av kunst og musikk. Tross sin nazisympati greide Rasmussen å opprettholde en klasse elever i skulptur gjennom krigsårene. Han brukte ofte elevene sine som assistenter på egne verk, bl.a. Hans. Han var med å modellere og støpe flere av Rasmussens store verk. Elevene sier at Rasmussens undervisning aldri bar preg av politikk, men ved rettsoppjøret i 1945 ble Rasmussen landssvikdømt og måtte sone. Da hadde han selv fratrudd stillingen året før. Det fikk ingen konsekvenser for hans elever.

Rasmussens etterfølger etter krigen

Bysten er et selvportrett av en ung Bergersen.
Foto: Terje Bergersen

Det gamle lageret i Svennerudveien har rast ut.
Foto: Eyvor Bergersen

ble den danske skulptøren (og Rasmussen-motstanderen) Per Palle Storm, tidligere elev av Rasmussen. Per Palle Storm ble ansatt som professor i 1947. Hans ble ansatt som støpelærer, senere som amanuensis. Den seks år eldre Per Palle Storm ble hans store forbilde, og de kom til å arbeide tett sammen resten av livet. Hans sin yrkeskarriere som amanuensis på Statens kunstakademi varte i over 40 år.

Idrettsmannen

Hans og broren Bernhard var begge dyktige idrettsmenn. De løp - og de løp fort. Bernhard løp fort og kort (800 og 1500-meter), mens Hans løp fort og langt (3000 m hinder og 5000 m).

De var begge medlemmer av Leirsund idrettslag, og begge deltok i flere NM i friidrett.

Bernhard tok bl.a. NM-sølv på 800 m i 1952 med tiden 1.56.0. Vinneren den gang ble Audun Boysen med 1.53.0. Den samme Boysen skulle tre år senere sette norgesrekord på distansen med 1.45.7, en rekord som ble stående i hele 37 år.

Mens Bernhard syntes det var morsomt å vinne, likte ikke Hans det. Han løp fordi han likte det, men lå han an til å vinne slapp han gjerne et par stykker forbi. Han likte absolutt ikke den oppmerksomheten som fulgte med det å være best.

Det hører med til historien at Hans bare unntaksvis tok toget fra Frogner til Oslo. Til og fra arbeidsplassen syklet eller løp han som oftest, både frem og tilbake. Forut for sin tid var han også. Limte gummi fra gamle bildekk under turnskoene for å få demping til beina.

Et beskjedent menneske

Hans var sjenert og beskjeden på egne vegne – i alt han foretok seg. Ikke minst som kunstner. Det var ikke mange som visste at han arbeidet som amanuensis på Statens Kunstakademi, og at alle kjente skulptører i Norge, utdannet i perioden 1947 – 1985, har lært å støpe av ham. Selv kalte han seg «vaktmester», og det var det folk trodde han var.

Det var heller ikke mange som visste at han i Frogner hadde bygget seg et atelier. Der arbeidet han på fritiden, og oppbevarte flere hundre arbeider. De kom først for dagen da han ble gammel og flyttet til Sørvald sykehjem.

Han hadde først et lite uthus som han brukte som atelier og oppbevarings-

sted. Uthuset lå veldig nært kanten på en bratt skråning ned mot et bekkeløp, som lenger nede renner ut i Leira. På 1980-tallet en gang raste deler av kanten ut og tok med seg uthuset. Hans og søsteren Eyvor greide heldigvis å redde de fleste av skulpturene. Nytt atelier ble bygget i betryggende avstand fra rasstedet – og langt større enn det gamle uthuset.

Kunstneren

Hans Christian Bergersen forble naturalist gjennom hele sitt kunstneriske virke. Som elev, stor beundrer og senere samarbeidspartner med Per Palle Storm er det kanskje ikke så rart. Storm underviste i klassisk kunst. Elevene fikk et solid grunnlag å arbeide videre på, men som innbitt naturalist og motstander av alle andre skulpturelle uttrykksformer, er det ikke utenkelig at Storm stengte for en egenutvikling hos noen av elevene. Det er i alle fall nærliggende å stille spørsmålet, også fordi Storm ofte korrigererte på en voldsom måte. Han nærmest dissekerte elevenes arbeider – bokstavelig talt – for å nå inn til kjernen.

Samtidig tror jeg nok at den formalistiske estetikk som preget akademiet på den tiden Hans gikk der også lå hans hjerte veldig nær. Han beveget seg hele livet innenfor en definert ramme. Han tegnet, malte og modellerte de nære ting i et enkelt og naturalistisk formspråk, med et solid håndverk i bunnen. Han var opptatt av det vakre både i naturen og hos menneskene. Han øvde mye, var veldig nøye, nærmest perfektjonist. Arbeidene hans har alle noe vart og fint over seg. Det er som om han har lagt igjen en god del av sin egen beskjedenhet i det han skaper. Vi finner ingen store, dramatiske fakter og bevegelser, men heller en stillferdig tilbaketrukkethet, som krever at man må se nøye på skulpturene for å se at det er mer enn et pent uttrykk.

Jeg snakket med flere av Hans sine elever i forbindelse med boken jeg skrev om ham i 2011. Bl.a. med Per Ung som sa: «*Bergersen kunne vært en like så kjent kunstner som oss andre, hadde det ikke vært for hans beskjedne natur. Det sto nok i veien for ham at han ikke likte å stå i rampelyset*». Hans ble f.eks. tidlig antatt på Statens høstutstilling, men sluttet å sende inn da det ble så mye oppmerksomhet rundt de som ble antatt.

Skulpturen som ble avduket i Nod-Odal sommeren 2019. Den står utenfor menighetshuset ved Mo kirke.

En akvarell Bergersen har laget av Villa Solheim.
foto: Randi Fjørstad

Fra Bergersens tegneblokk. Han var en meget dyktig tegner, og glad i dyr. Foto: Randi Fjørstad

Følgende har skjedd med Hans Christians Bergersens arbeider

Sommeren 2008 fikk Sørum kommune en stor gave fra familien. Den besto av ca. 12-13 tegninger og like mange skulpturer, som i dag er plassert/utlånt til ulike bedrifter og offentlige kontorer i kommunen.

Høsten 2008 ble et ukjent antall arbeider solgt på auksjon av familien. Flere av Hans sine gamle elever fant veien til Villa Solheim og sikret seg noen arbeider.

I januar 2009 ble gaven til Sørum kommune, sammen med arbeider som fortsatt var i familiens eie, stilt ut på Sørumsand under SørumFestivalen. Dette var et samarbeid mellom Sørum kommune og Sørum kunstforening. Ingen av arbeidene var til salgs på denne utstillingen.

Høsten 2010 ble en av skulpturene som Sørum kommune eide støpt i bronse og plassert utenfor Sørvald bo- og behandlingssenter i forbindelse med åpningen av det nybygde senteret.

Sommeren 2011 ble det holdt en stor salgsutstilling på Blaker Skanse, arrangert av Sørum kunstforening. Mange av skulpturene ble solgt til interesserte i Nord-Odal. Også flere Sør-odølinger kjøpte arbeidene hans. Men heldigvis havnet mange av arbeidene hans også hos kunstinteresserte i Sørum.

I forbindelse med utstillingen på Blaker Skanse ga jeg ut boken «*Hans Christian Bergersen – Tegner, skulptør og støpelærer – En beskjedne kunstner fra Nord-Odal og Sørum*». Boken ble finansiert av Bergersens familie. Bare to måneder før boken om ham ble trykket, døde Hans.

Sommeren 2019 ble en av Hans sine nydelige kvinneskulpturer støpt i bronse og satt opp ved Mo kirke i Nord-Odal. Dette er finansiert ved kronerulling blant bedrifter i Nord-Odal. I tillegg har kommunen bidratt.

I 2020 vil det bli en ny avduking i Nord-Odal. Da skal det settes opp en bronseskulptur i det nye biblioteket som er under bygging på Sand.

Da står det bare igjen å ønske at også krefter i Frogner vil arbeide for å få sin egen Bergersen-statue. Selv om han ble født i Nord-Odal var det i Frogner, i Villa Solheim i Svennerudvegen, han bodde i over 70 år.

Bergersen redder skulpturer som overlevde raset. Foto: Eyvor Bergersen

Her har Bergersen tegnet sin far og eldste bror i stua i Villa Solheim. Tegningen er fra skisseboken hans. Foto: Randi Fjørstad

Bergersen som elev ved Statens kunstakademi ca. 1943. Fotoet er fra Bergersens album. Fotograf ukjent

Glimt fra Bergersens atelier i Svennerudveien. Foto: Erik Veia

Sørum Leikarring viser fram tradisjonell dans under Slora Mølles Dag i juni 2018. Foto: Jørgen Kirsebom

«To fram og ett tilbake, sving rundt!»

Sørum leikarring – tradisjonsbærer i 50 år.

Av Anne-Marie Lund

Glade toner fra et trekkspill, taktfaste tramp i gulvet, konsentrerte ansikter som løser seg opp i fornøyde smil når trinnene «sitter» - slik er det på en øvelse i Sørum leikarring.

Her er kvinner og menn i sin beste alder samlet for å lære nye danser og holde gamle kunster ved like. At gjennomsnittsalderen er relativt høy, viser at denne aktiviteten kan en holde på med så lenge beina vil lystre og en hører musikken. Heldigvis er det også noen yngre dansere å se, og det gir et visst håp om rekruttering. Hver tirsdag møtes de til trening på Fjuk skole, og nye medlemmer er alltid velkomne. Mange tenker kanskje at dette er et tilbud bare for par, men det stemmer ikke. Her er flere enslige, og krever dansen at man danner par, er det partnere for alle som har lyst til å være med. Ikke minst er det utmerket trim, med lav skaderisiko. Danserne kan bli både andpustne og svette, og bevegelse til musikk er sunt for både kropp og sjel!

Dans og musikk har til alle tider og på alle steder vært viktige elementer i

menneskenes liv. Derfor har det også oppstått uendelig mange varianter og sjangere, preget av tid og miljø.

Folkedans blir det gjerne kalt når vi ikke vet hvem som lagde verken musikken eller koreografien. Både melodier og dansetrinn er nedarvet og ført videre fra generasjon til generasjon. Etter hvert er begrepet utvidet til å gjelde danser som folkedanslagene, eller leikarringene, bruker. Men på 1800-tallet ble det brukt om dansene som bønder og bygdefolk brukte å more seg med, og herfra kommer begrepene bygdedans (springar, gangar) og gammeldans (polka, reinlender osv.) Dans hørte til i samvær mellom folk. I bygdeboka for Aurskog og Blaker skriver O. M Sandvik følgende i kapitlet «Musikken i Aurskog og Blaker»: «Et bryllup kunne ikke tenkes uten kjøkemester og felespiller eller klarinettist.» Disse to

instrumentene var de mest vanlige på 17- og 1800-tallet. Senere kom trekkspillet inn i dansemusikken.

For 90 år siden ble Norges første leikarring stiftet som en del av BUL (Bygdeungdomslaget) i Oslo, og etter hvert kom det mange flere i både bygd og by.

Da hadde allerede Hulda Garborg reist rundt i landet og vist fram folkeviseleik siden begynnelsen av århundret. Hun startet med sangdans fordi hun ville få norske folkeviser mer fram i lyset. I middelalderen var dette en vanlig form for dans. Det trengtes ikke musikkinstrumenter, sangen var nok til å holde takten. Her i Norge var denne danseformen nesten blitt borte, men på Færøyene hadde sangdansene overlevd, så Hulda Garborg reiste dit og fikk kunnskap og inspirasjon. Folkeviser var det mange av her i Norge, og helt siden

begynnelsen av 1800-tallet var det gjort mye arbeid med å samle dem inn og skrive ned tekster og melodier. Det ble også skrevet nye dikt i folkevisestil. Nå ble det lagd dansetrinn til mange av visene. Klara Semb videreførte dette arbeidet, og også interessen for folkedrakter og bunader. Hulda Garborg var nemlig også opptatt av gamle klesskikker på bygdene. Hun mente de vakre klærne bøndene brukte til fest burde vises fram og brukes. «Bonde-drakt» som festdrakt ble til «bunad», og derfor opptrådte dansegruppene i slike drakter. I dag er det også vanlig at leikarringen opptrer i bunader. Det gjelder også Sørum Leikarring. I pkt. 7 i Sørum Leikarrings vedtekter står det at «medlemmene har plikt til i størst mulig utstrekning å bruke korrekt bunad». Men det er selvfølgelig mulig å opptre i andre klær. Leikarringen har av og til opptredener der de danser i busserull. Dette plagget har også sterk tilknytning til bondekulturen, for en ren og nystroket busserull ble regnet som «penere» enn arbeidsklærne, og noe en absolutt kunne «vise seg for folk» med.

Sørum Leikarring har nå ca. 30 medlemmer. Her er folk fra hele Sørum, og også noen fra Aurskog-Høland, Nes og Skedsmo.

Den første leikarringen i bygda kom til i 50-åra. Da kom ungdommer til Blaker Skanse for å danse. De fleste var «Skansegutter» som gikk på skolen der og jenter fra husmor- og husflidskolen på Sørumsand. Mot slutten av 60-tallet hadde Blaker Ungdomslag en leikarring, men interessen gikk litt i bølger. Noen år var mange med på aktiviteten, så kunne det dabbe av året etter.

I 1978 ble Sørum Leikarring stiftet, som en egen forening med sitt eget styre. Dermed kunne ringen feire sitt 40-årsjubileum i fjor. I første punkt i vedtektene står det: «Sørum leikarring har som formål å ta vare på tradisjonene i norsk folkeviseleik, folkedans og andre dansetradisjoner innen norsk kulturliv. Dette skal om mulig gjøres levende og tilgjengelig for andre. Leikarringen kan også ta opp tradisjoner fra andre land.» Dette preger alt leikarringen holder på med.

Njål Foss er leder, og han har vært med som danser siden starten. Han gir mye ros til Andreas Svardahl og Jorid Holmsen som begge bidrar med innspill og instruksjon av dansene. De har ansvar for instruksjonen annenhver

måned. Andreas kan alt som er verdt å vite om tradisjonell folkedans, og kjenner Klara Sembs lærebøker ut og inn. Dessuten kan han mye om internasjonal dans, og slik har leikarringen fått lære danser særlig fra Sverige, Danmark og Finland. Han og kona hans, Tove, har vært med i leikarringer hele sitt voksne liv, og fremdeles deltar de ofte i leikarringen «Hunar» i Lørenskog og leikarringen «Rakne» i Ullensaker. Herfra får de ideer som kan brukes i Sørum.

Jorid er den som trår til når det skal lages helt nye danser. Hun er kreativ og har pågangsmot nok til å holde ut, selv om oppgaven kan være vanskelig. Det blir alltid et godt resultat. Hun holder mest på med norske danser, og er opptatt av stildans – slik det ble danset i de høyere samfunnslag, i byene og på storgårdene. Leikarringen kan vise fram både fransese, kvadrilje, fandango, fireturer og seksturer.

Njål nevner også Erik Jødahl, leikarringens faste spillemann, som en svært viktig og god ressurs. Han har også vært med i mange år, og trakterer trekkspillet akkurat slik det passer for anledningen – han er lydhør, tålmodig og stø musikalsk.

Det har vært mange opptredener og begivenheter i årenes løp. 40-årsjubileet ble feiret med en vellykket tur til Wien i fjor sommer, med innlagt festmiddag og båttur på Donau. Bunader og busseruller lå igjen hjemme denne gangen, for nå skulle de bare slappe av. I sommer var de også på tur, bare for å dele en fin opplevelse. Da så de spelet om Kristin Lavransdatter i Sel. Men ofte har foreningens turer hatt som formål å delta på forskjellige festivaler og møter med andre leikarringer og dansegrupper, både innenlands og utenlands. Slikt gir inspirasjon og øker dansegledden!

En opptreden de husker ekstra godt, var på en festival i St. Petersburg i 2002 sammen med dansere fra hele Europa. Her opptrådte de i et stort operahus. Det var lang ventetid før det ble Sørumdansernes tur, og forholdene backstage var ikke særlig glamorøse, det var både kaldt og trangt. Stemningen var ikke akkurat på topp, de var nervøse og visste de skulle framføre noe krevende, nemlig riddervisa «Folke Lomannsson». Det er en sangdans som stiller store krav til dansernes sangstemmer. Det hører også med «ekstrautstyr» som må passes på, damene danser med blomsterkrans i hendene, mennene har

Jorid Holmsen underviser i nye trinn.
Foto: Anne-Mari Lund

Nå får vi det till! Foto: Anne-Mari Lund

Musiker Erik Jødahl. Foto: Anne-Mari Lund

med seg sverd eller fakler. Sverdene er av metall og ganske tunge, og det var dem som ble brukt nå. Endelig var det deres tur, og fra første tone hørte de at lyden virket som den skulle. Det var en stor sal med fantastisk akustikk, og de kjente straks at publikumskontakten var til stede. Dermed danset og sang de som aldri før, og fikk masse applaus! Det er en flott dans hvis alt klaffer, og det gjorde det da. Etterpå strømmet det på med gode tilbakemeldinger, og de ble senere vist bilde og tekst fra en avis der forestillingen til Sørum Leikarring

var spesielt nevnt. De savnet russisk-kunnskaper akkurat da, men måtte jo regne med at det som stod der, var positivt.

Fakler i stedet for sverd gjør dansen enda mer spektakulær. Da de framførte «Folke Lomannsson» på et Olsok-arrangement på Vølneberg skole, foregikk det utendørs om kvelden, og da passet det godt å bruke fakler.

Noen oppdrag er årvisse. Mange av historielagets medlemmer har sett leikarringen på Slora Mølles dag hvert år i juni, der de er et fast innslag. I fjor hadde de øvd inn en spesiell dans for Mølledagen, med egen koreografi til den gamle slageren «Møllerens Iren», som er bygd på en svensk skillingsvise.

At leikarringen danser på Blaker Skanse 17. mai, ser nesten bygdefolk på som en selvfølge. Folkedans i bunad hører rett og slett med til feiringen, så her er vi heldige! Da viser de et bredt spekter av det de har på repertoaret, både tradisjonelle sangdanser etter viser som folk ofte kjenner igjen, stilfulle turdanser med innviklede formasjoner, gammeldans som får det til å krible i beina på publikum og dans som får oss til å le. Et eksempel på det siste er den svenske «Oxdans», der de to mannlige damserne illuderer okser som slåss. Alle i leikarringen har øvd den inn, men vanligvis er det Njål Foss og Ola Hofsrud som viser den fram. Det kreves spenst og presisjon, så dagsformen bør være god!

Hver vår og høst legger ringen inn en øvingskveld på eldreinstitusjonene på Sørvald og Fjuk, det er kjærkommen underholdning for beboerne og nyttig trening for danserne. Antrekket er da busserull, og det er det også når leikarringen har kakelotteri på Fokussentret på Sørumsand to ganger i året. For leikarringen er det utenkelig med kakebasar uten dans!

Hvert år er det også «Samdanskvelder» med de andre leikarringene i distriktet, som «Hunar» fra Lørenskog, «Rakne» fra Ullensaker, «Skjettensringen» og «Kjerringa med staven» fra Nittedal.

Samarbeid med andre lag og foreninger er viktig, og de sier «ja takk» til oppdrag, så sant det er mulig. Jorid nevner opptreden på «Smakfulle rom» på Asak, der Akershus Bondelag hadde årsmøte i fjor, som en fin opplevelse. Stor stas var det også å delta på festforestillingen «Dans, ropte fela til

Heyerdahl» i Kultursalen på Bjørkelangen i november 2018. Dette var en jubileumsforestilling som feiret Anders Heyerdahl (1832-1918). Han var komponist, fiolinist, folkemusikkinnsamler og lokalhistoriker. Mange musikere, dansere og teaterfolk var invitert. Her danset de bl.a. springdans fra Høland, en av de melodiene Anders Heyerdahl skrev ned. Dessuten viste de to sangdanser. Begge sangene var skrevet ned av Heyerdahl, og nå hadde leikarringen lagd sin egen koreografi til sangene.

Som sagt skapes det ofte nye trinn og kombinasjoner i Sørums leikarring. Det har også blitt gjort i samarbeidet med Blaker menighet, som har vart i flere år nå.

Tore Schwarz Olsen var kapellan i Sørums til 2008, og han pleide å samle par som skulle vies i kirken samme år til tre kurskvelder med temaene «Det gode livet» og «Den store dagen». Da presten spurte hva som kunne være aktuelt å ta opp i forbindelse med selve bryllupsdagen, svarte noen at det hadde vært fint å få litt hjelp med brudevalsen. Presten tenkte at medlemmene i Sørums Leikarring hadde sikkert god greie på vals, og kontaktet dem. De stilte opp med 6-7 instruktører og musiker, og så ble valsetrinn innøvd i midtgangen i kirka. Brudeparene ble vel forberedt, og kunne bare glede seg til å vise ferdighetene på den store dagen!

Neste gang Sørums leikarring opptrådte i kirka, var på en Prøysenkveld med Steinar Tosterud. Her fikk de spørsmål om å danse gammeldans etter melodier til noen Prøysensanger. Dermed fikk de være med å levendegjøre fortellingene med polka og masurka i midtgangen.

Etter at Gro Golimo Simonsen ble prest i Blaker menighet, har det blitt flere anledninger der folkedans har vært en del av gudstjenesten. Leikarringen har deltatt på flere friluftsgudstjenester ved Fjukdammen om sommeren, og de har også vært med på kirkens kulturarrangementet «Høstdråper». I 2017 var det en fellesgudstjeneste i Blaker kirke med alle de tre menighetene i Sørums. Her deltok flere musikere, et kor og Sørums leikarring. Det ene nummeret var en dans til en salme som presten hadde valgt. Det var «Kven kan seia ut den gleda» (nr. 377 i Norsk Salmebok), melodien er en norsk folketone. Jorid Holmsen lagde trinn til denne, og sier at det var et vanskelig, men interessant arbeid. «Danserne er så flinke», sier hun, «de skjønner hva de må

NORSK FOLKEDANS

Norsk folkedans kan deles inn i fire hovedkategorier:

Sangdans. Dansen foregår i ring, og danserne synger i kor mens de danser. I middelalderen var dette den vanligste danseformen. Folkevisene de sang, vandret fra land til land, fra sted til sted, og det oppstod lokale varianter. Mange viser har et refreng som gjentas etter hvert vers. Noen ganger ble nok flere vers lagt til underveis, for å få dansen til å vare lenge! Visene handler ofte om dramatiske hendelser, som bergtaking, bruderov og edle ridders kamp for å redde jomfruer i nød. Sangdansen ble her i landet fortrent av musikkdansen, men ble populær igjen på begynnelsen av 1900-tallet, mye takket være Hulda Garborg og Klara Semb.

Bygdedans. Bygdedansene er den danseformen som har levd lengst i ubrutt tradisjon i Norge. De deles i to grupper: Springar (ujevn takt, f.eks.3/4) og gangar (jevn takt, f.eks.2/4). De mest kjente springarformene er pols og springdans, mens halling

er en form for gangar. Det fins mange lokale utgaver av disse dansene, hver dal og nesten hver bygd har sine egne. Fele eller hardingfele har vært det vanligste instrumentet til bygdedansen.

Gammeldans. Gammeldansen ble populær i siste del av 1800-tallet, og mange steder tok de over for bygdedansene. Trekkspill var blitt et vanlig instrument på den tida, og ble ofte brukt til gammeldans, i tillegg til fele. De vanligste gammeldansene er vals, polka, reinlender og masurka.

Turdanser Turdansene eller stildansene ble tatt i bruk på 1700- og 1800-tallet, og kom fra «de finere kretser» ute i Europa. Danseskoler i byene gav undervisning til byens borgere, men på storgårder på landet ble de også danset. Det var lenge overklassens måte å danse på, men etter hvert ble de også populære blant allmuen. Leikarringene har dem ofte på sitt repertoar. Danserne stiller opp i rekker eller firkant og danner ulike formasjoner underveis. Mange turdanser danses også i ring med fire, seks eller åtte par i ringen. Eksempler på slike danser er fandango, fransese, kvadrilje, firetur og sekstur.

gjøre for å få trinn og melodi til å stemme overens». Så det ble en flott og mektig opplevelse å danse mens organisten spilte og kor og menighet sang med.

Siste oppdrag for Gro Golimo Simonsen blir i januar 2020. Leikarringen er stolt over å være invitert til å opptre på hennes avskjedsgudstjeneste, det er noe de ser fram til. Presten sier dette om samarbeidet med leikarringen: «Kirken er der for alle og en del av lokalsamfunnet. Det er viktig at lag og foreninger får bidra med sitt, og vi setter stor pris på dette samarbeidet. Det styrker fellesskapet og gjør kirken mer tilgjengelig for alle.»

Dans i norske kirker var for en tid tilbake nesten utenkelig. Det var mange årsaker til det, som vi ikke kan komme inn på her. Nå innser nok de fleste at dans er egnet til å få fram et budskap, fordi dans uttrykker følelser. Derfor hører dans til i mange sammenhenger, på mange slags arenaer.

Da leikarringen hadde vist sangdansen «Ung Åslaug gikk seg i bjørkeskog» på øvelsen jeg var til stede på, spurte Jorid om jeg så sammenhengen mellom tekst, melodi og bevegelser. Det kunne jeg svare bekræftende på, sangen er så sørgelig, og jeg satt der med tårer i øynene.

Klara Semb sier i boka «Songdansar»: «Det er alltid eit intimt samspel mellom sjela og kroppen til menneska. Det som rører seg i sjelelivet, speglar kroppen av. Når eit menneske opplever ei stor sorg, vil kroppen straks reagere. Ein vert ikkje så elastisk lenger, kroppen fell saman, (---) alle rørsler vert tunge og langsame. Gleder vil ha nett den motsette verknad på kroppen. Eit menneske som opplever stor glede, vil bera kroppen sin rakare enn elles. (-----) Alle rørslene vert kvikke og lette. (----) Når eit menneske blir mykje sinna, misser det styringa over seg sjølv psykisk og jamvel fysisk.

(----) Rørslene er kantute, brå og avstytta, utan den harmoniske bogen, som eit menneske i jamnvekt alltid har i rørslene. (---) Såleis reagerar kroppen vår for kvar einaste tanke og kvert hugsviv som fer gjennom hugen vår. Kroppen er med, opplever og fortel.»

Den spesielle formen for dans som leikarringene holder på med, har i tillegg som formål å ta vare på tradisjoner, videreføre dem og tilpasse dem til tida her og nå. Interessen for tradisjonsdans vil gå i bølger, og akkurat nå er vi kanskje i en bølgedal. Leikarringene trenger sårt nye medlemmer når de gamle etter hvert må sette fra seg danseskoene. En har sett at det ofte kommer en opptur etter opptredener på TV og i andre medier. At kjente artister bruker folkedansere i sine show, får straks imteressen opp, slik som da Alexander Rybak brukte dansegruppa «Frikar» da han vant European Song Contest. Plutselig meldte mange ungdommer seg på kurs i folkedans.

Vi må bare håpe at flere får vite hvor fint det er å danse folkedans og være med i leikarring, slik at de får lyst til å prøve!

Til slutt :TAKK til alle dere som har vært muntlige kilder og stilt opp for å fortelle og svare på spørsmål!

KILDER:

Store Norske Leksikon om folkedans, Hulda Garborg, Klara Semb (snl.no) spelogdans.no

www.musikk.no/arrangement/hey-hey-heyderdahl

Bygdebok for Aurskog og Blaker, bind 3.

Klara Semb: Norske folkedansar. Noregs Boklag/ Det Norske Samlaget. 1985.

Hulda Garborg

Hulda Garborg (1862 – 1934) var en svært allsidig kulturpersonlighet som har satt spor på mange områder. Hun gav ut romaner, skuespill og dikt, hun deltok i samfunnsdebatten i avisene og holdt foredrag landet rundt. Hun var en ildsjel og pioner når det gjelder bruk av nynorsk, teaterarbeid, kvinnesak, kosthold, bunadbruk og – ikke minst – folkedans. I 1900 begynte hun arbeidet med å gjenopplive folkevisedansen, og hennes arbeid førte til at det ble dannet leikarringer i hele Norge. Hun kjempet samtidig for å få bygdebunadene i bruk igjen. I 1912 stiftet hun Det norske spellaget, som ble forløperen til Det Norske Teatret, som hun også var med på å grunnlegge.

I 1932 ble hun utnevnt til ridder av ST. Olavs Orden.

Foto: Nasjonalbiblioteket

Klara Semb

Klara Semb (1884 – 1970) ble som ung jente med i en av folkedansgruppene som Hulda Garborg startet og ledet, og ble selv danselærer og instruktør. Slik førte hun videre den norske sangdansen som Hulda Garborg skapte. Hun ble leder av folkedansvirksomheten i Noregs Ungdomslag, og koreograferte både sangdanser og turdanser. Hun gav ut flere bøker i serien «Norske Folkedansar», som senere er revidert og fins i to bind: «Songdansar» og «Turdansar». Samtidig arbeidet hun med utviklingen av norske bunader.

Hun hadde en rekke verv og mottok flere priser for arbeidet sitt, bl.a. ble hun ridder av St. Olavs Orden.

Foto: Nasjonalbiblioteket

Norskbygd treskeverk fra Globus Maskinfabrikk. Foto Digitalt museum.

TRESKEVERKET

Av Astrid Husmo

En dag kom jeg tilfeldigvis inn på en snutt på YouTube som viste et gammelt treskeverk i drift, og da strømmet det på med minner fra 40- og 50-tallet.

Kornet måtte i jorda når snøen var borte, men ikke før jorda var klar til såing, den måtte være varm og tørr. Så måtte det skje før «skoklefallsdagen». Vi hadde verken hest eller traktor. Derfor måtte vi leie en mann med hest, det var'n Marius som kom med gampen. Var han opptatt på annet hold, hengte pappa på seg sålaupen og håndsådde. Det måtte bli sådd når været var laglig. Mins at han brukte begge hender, annenhver gang, så såstripa ble ganske bred. Lua hadde han i ærbødighet tatt av seg, som det seg hør og bør og skikken var under en slik «hellig handling».

Så var det bare å sette sin lit til at Vår Herre forbarmet seg med vær som ga god vokster og solid avling.

Gjennom sommeren var det spennende å følge med på kornet, først om det kom nok regn til at det spirte godt.

Så skulle det «buske seg» til rett tid, og så var det støtt det evinnelige været som gjorde skade eller gagn. Passelig blanding av sol og regn burde det være, men det var sjelden helt passelig! For lite regn ga tørke og dårlig vekst, for mye regn ga legde så kornet ble seint modent. Var det klarvær når «jernnetene» kom i august, kunne kornet fryse hvis det enda var grønt. Men heldigvis gikk det stort sett bra. Uti september var kornet som oftest blitt gyllent og modent og «skjæraklart».

Vi unga var med og bandt kornband så snart vi kunne gjøre nytte for oss. Vi gikk etter slåmaskinen, som kunne være drevet av hest eller traktor. Da måtte vi passe oss godt, så vi ikke kom borti knivene. En person satt på setet på slåmaskinen og dyttet unna stråene så de ble lette å samle i passelige bunter og binde sammen. Var åkeren kortvokst, ble det plunder med å få «magabindet» til å rekke rundt. Da måtte vi skjøte sammen to «fibber» til nok lengde, snurre dem sammen og trøe enden under magabindet. Det var ofte ukrintet å få til.

Så skulle kornbanda tørkes. Korn-

ASTRID HUSMO fra Blaker skriver av og til ned minner fra sin barndom og ungdom. Til glede for mange legger hun dem ofte ut på Facebook, til ei gruppe kalt: «Du veit du er fra Blaker..» Det hun forteller, kan ha interesse for flere enn blakerværingene som er på Facebook, så vi har fått lov å trykke noen av tekstene i Sørumspeilet. Her kommer en stutt som sikkert vil få mange til å minnes, andre vil få greie på hvordan gårdsarbeidet fremdeles kunne foregå i årene rett etter krigen.

banda ble enten knekt og hengt over en hesjetråd, ellers så ble de samla i rauk rundt om på jordet. Det var fire-fem kornband som ble støtta opp mot hverandre. All håndtering og innkjøring måtte skje forsiktig så ikke kornaksene falt av.

Alltid ble noen av banda hengt under en bjelke på låven, så ikke musa spiste opp kornet. Disse var reservert til fuglene under vinteren. Julaften ble det alltid satt opp nek.

Så var det å vente på det mobile treskeverket, det var et felleseie av noen småbrukere i kretsen. Det ble trukket rundt til de forskjellige plassene med traktor. Hjemme ble verket plassert langsetter låvebrua. Strøm ble tatt direkte fra lystrådene som gikk i luft-

streck inn til huset. To lange rajer påmontert lange metallklyper, koblet til elektrisk ledning, ble hengt over lystrådene og ga strøm til motoren som fulgte verket.

Dermed var det bare å sette spetakkelet i gang. Vi unga hadde jobben med å bære kornbanda fram til han som «la i» verket. Han måtte være forsiktig så ikke armer og bein forsvant ned i treskeverket sammen med banda. Dessverre er det nok noen som mista både hender og bein i den farlige redskapen.

Kornet, som ble skilt fra stråene, rant ned i sekker som pappa tok på ryggen og bar inn på bua. Der tømte han det i binger. Stråene ble spyttet ut med labber som gikk opp og ned i fronten på verket. Halmen kunne også vi unga hjelpe til med, den måtte tas unna med høygaffel. Den skulle inn i låven, for den brukte vi som tilleggsfor til dyra. Da brukte vi hakkelsmaskin som hakket opp halmen. Småkuttet ble rørt sammen med mjøl og vann og gitt til kuene. Jeg mins vi kalte det for «sørpe», og krøttera likte det godt.

Hele treskeprosessen var en skikkelig «møkkajobb». Det fauk og støva noe innmari, vi spyttet og snytte agner og bøss lenge etterpå!

Seinere ble kornet fraktet til mølla og malt. Mjølet som skulle bli mat til dyra, havnet i mjølbøla i fjøset. Hvis noe av kornet var av bra kvalitet, ble det brukt til bakst. Det ble ofte

en del rårand i kakua, men det fikk vi leve med.

Jeg føler stor takknemlighet og respekt for dem som banet vei for at vi i dag har det så bra. Før var det utrolig mye slit for at folk og dyr skulle få mat nok. Vi har så visst ikke mye å klage over!

Det er brukt noen gamle ord og uttrykk her, og de fleste er lette å forstå ut fra sammenhengen. Men ett ord trenger kanskje nærmere forklaring, nemlig skoklefallsdagen. Det var den 4.juni. Etter gammel skikk skulle hestene spennes fra redskapen den dagen, skoklene skulle legges ned, for deretter var det ingen vits i å gjøre våronn. Kornet kom ikke til å bli modent hvis det ble sådd senere.

Selv om det nå finnes kornsorter som kan modnes raskere, og innhøstningen gjøres på andre måter, er det hold i denne gamle sannheten. Våronna bør være gjort innen junidagene har blitt mange!

Ærlighet varer lengst

Av Kaare Alfred Johansen Bøhler

Jeg vil fortelle en historie fra min fars hjem i slutten av 20-årene. Min farfar het Dyvart Julius Johansen og bodde på et lite bruk som heter Sørliløkka, siste bruk på høyere hånd før du kjører opp i skogen mot Dammyra. Her drev de et tradisjonelt jordbruk med noen kuer, hest, gris og høner. Bestefar og bestemor hadde tilsammen åtte barn født fra 1909 til 1928, sju gutter og ei datter. For å spe på inntektene arbeidet bestefar mye utenfor gården, og han var kjent som en dyktig bygdeslakter og gråsteinsmurer.

Før jul 1926 hadde bestefar vært på butikken og gjort nødvendige innkjøp til julehøgtida. Han hadde brukt hest og slede til Lørenfallet og handlet hos Landhandler Ole Wølner som på den tida drev landhandel der. (I 1927 flyttet Wølner virksomheten til Sørumsand.) Besteforeldrene mine måtte være nøysomme og forsiktig med pengene, og de holdt nøyaktig regnskap med det de brukte. Da bestefar var kommet hjem, og han hadde sett over varene, begynte han å regne på pengene, og så sier han til bestemor, Inga: «Jeg kan ikke skjønne annet en at jeg har fått igjen feil av Wølner, for jeg har 5 kr. for mye i pungen. Jeg får reise ned til Wølner i morgen tidlig selv om det er søndag».

Han møter opp hos Wølner på morgenen, og forteller at han antagelig hadde fått 5 kr for mye igjen dagen før. Hvorpå Wølner sier at han hadde sittet og regnet kvelden før, og funnet ut at han manglet 5 kr i kassa. Han fikk 5 kroner av bestefar, og bestefar skal til å gå, da sier Wølner. «Du har mange unger. Jeg har noe her som du sikkert kan gjøre deg nytte av.» Han fant fram 3 par pluggstøvler. «Disse bare ligger her, har ikke blitt solgt». Prisen på pluggstøvlene hadde nok vært over 5 kr. Dessuten fikk bestefar med et stort kremmerhus med sukkerkuler til ungene.

Bestefar fikk bekreftet det gamle ordtaket, ærlighet varer lengst.

*Den danske skuespilleren Louis Emil Jahn var Trondhjems første tannlege. Han praktiserte i perioden 1848-71, og fikk sin lisens av Trondhjems lægeforening. Praksisen skulle utøves under streng kontroll av Stadsfysikus.
Fotograf: Johan H. H. Rostad*

Sørums tannlegehistorie i perspektiv

Av Randi Fjørstad

Tilbakeblikk

Like lenge som det har levd mennesker på jorden – like lenge har mennesker vært plaget av tannpine. Og like lenge har nok skrekken for tannbehandling vært der. Med god grunn, for hør bare:

De eldste tannlegesporene er 9000 år gamle og fra India. Ved elven Indus er det funnet arkeologiske spor etter hånddrevne bor for effektiv tannbehandling.

I 1500-tallets Japan ble det laget gebiss av tre. Materialet råtnet lett,

men det var enkelt å skifte ut. Gebiss ble også laget av bein. Det aller første porselengebisset ble satt inn i munnen på et menneske i 1771. Selv om det var dyrt, smertefullt og slett ikke billig, var det mange som så på gebiss som en god investering. Mange reiste inn til byene, hvor tannlegene som regel var etablert, for å trekke friske tenner og erstatte dem med gebiss. F.eks. var det mange kommende bruder som trakk tennene for å få proteser, slik at det ikke skulle bli noen større utgifter til tannhelsen i det kommende ekteskapet.

På 1700-tallets Norge var det smeden

i bygda som sørget for at folk ble kvitt smertefulle og ødelagte tenner. Smeden var en aktet mann som hadde makt over ild, og derfor trodde folk at han kunne ta bort varmen i tannen det var smerter i. Og den som har hatt skikkelig tannverk vet at man er villig til å gjøre hva som helst for å bli kvitt smertene - og aller helst hele den vonde tannen.

I 1770 ble engelsmannen William Addis dømt til fengsel i flere år for «bråk og uorden». I fengselet holdt han tennene rene ved å gni dem med salt og sot. Men det måtte finnes en bedre

metode, tenkte han. Etter kveldsmaten gjemte han unna en dyreknoke, som han boret mange små hull i og stakk børstehår nedi. Addis hadde laget en tannbørste. Da han ble løslatt, grunnla han et selskap som lagde historiens første masseproduserte tannbørste. Addis firma finnes faktisk ennå, under navnet «Wisdom toothbrushes». Utover 1800-tallet ble tannbørsten allment kjent og brukt i den vestlige verden.

Siden steinalderen har menneskene eksperimentert med å plombere hull i tennene. Bivoks, asbest, tinn og bly har blitt prøvd ut. Dette er materialer som er myke nok til å kunne presses på plass. Gull viste seg å være perfekt til plomber – men dyrt. I Frankrike i 1830-årene oppfant man amalgamfyllingen. Dette var en langt billigere løsning enn gull. Amalgam består av kvikksølv, samt sølv, tinn og kobber. Plastfyllingen, som har vunnet stor utbredelse, kom ikke før i 1960-årene.

I 1831 fant engelskmannen James Snell opp den første, egne tannlegestolen. Den var konstruert slik at pasienten satt tilbakelent. Først i 1958 fikk tannlegestolene en hydraulisk pumpe slik at tannlegen kan bestemme helningen på stolen. Det var John Naughton som konstruerte «Den-Tal-Ez-stolen», som hadde en utforming som kan gjenkjennes selv i dag.

1800-tallet ble altså tiden hvor ting virkelig bedret seg for pasientene. Man begynte også å prøve ut ulike former for lindrende, bedøvende midler. Eter var et av midlene. Tross at den var temmelig brannfarlig ble den brukt frem til tannlegen Horace Wells oppdaget at gassen dinitrogenoksid (lystgass) kunne brukes som bedøvelsesmiddel. Han hadde sett hvordan en mann i et gjøglershow ble ruset av gassen. Mannen skadet beinet sitt under forestillingen helt uten å føle smerte.

«Alt var bedre før» er et uttrykk som ofte blir brukt, men når det kommer til tannhelse, behandlingsmetoder, utstyr og også tilgang på tannleger så stemmer det slett ikke.

I dag er alt bedre innen faget. Fikk du tannverk for 100 år siden, var du heldig om du klarte å finne en tannlege. Og enda mer heldig var du om du hadde råd til å betale for en.

Folk flest som fikk vont i tennene så sent som på begynnelsen av 1900-tallet i Norge, gjorde som de alltid hadde gjort. Først forsøkte man å lindre

smerten med ulike typer folkemedisin og overtro, blant annet skulle det hjelpe å skylle munnen med urin. Hjalp ikke det, gikk man til smeden – eller man fant ganske enkelt frem en knipetang og fikk noen til å holde seg fast mens en annen trakk. Det er lett å assosiere til Astrid Lindgren og Emil i Lønneberget. Stakkars Lina fikk tannverk og måtte til smed-Pelle. Men det torde Lina absolutt ikke – og det forstår vi godt. I tillegg var det alt for dyrt. Så det ble selvfølgelig Emil som ordnet opp med snor rundt tanna, godt festet i dørklinka, og til halv pris.

Hvor og når fikk så Norge sin første utdannede tannlege?

De to første som fikk noen form for skolering innen odontologien var korpselege N.C.F. Nagel og cand. med. E.A. Tobiesen. Begge to hadde på 1830-tallet gått et kort kurs i Paris, som på den tiden var sentrum for tandlægekunsten. Da de kom hjem slo de seg ned i Kristiania.

På 1840-tallet dukket det opp såkalte tandkunstnere. Dette var håndverkere som hadde fått en utdanning i tannlegevirksomhet uten å være utdannet lege. Legene anså disse som konkurrenter og motarbeidet dem med stor styrke. I en domsavsigelse i Kristiania stiftsoverrett av 1847, der urmaker Brinck ble frifunnet for kvakksalveri innen tannlegevirksomheten, ble legenes enerett til å utøve slik virksomhet i prinsippet opphevet.

De som fikk tillatelse til å utøve tannlegevirksomhet, uten å være lege, fikk tillatelsen på anbefaling om dugelighet, dels av utenlandske leger og institusjoner og dels fra norske leger eller andre embetsmenn.

Ganske snart ble det klart at denne ordningen ikke var tilfredsstillende. Det ble reist krav om å få ta tannlegeeksamen i Norge. Ved kongelig resolusjon av 16. november 1852 ble det åpnet for adgang til å avlegge formelle eksamensprøver. Det var ikke snakk om noen form for utdanningsopplegg, bare en mulighet for å avlegge eksamen.

Den første som meldte seg opp til denne prøven var stud.med. C. Schive. Han hadde virket som tannlege i Stavanger siden 1854, men i 1859 bestemte han seg for å formalisere virksomheten ved å melde seg opp til prøven. Uheldigvis strøk han i protestelære og fikk sin eksamen først godkjent i 1860. Dermed er det 159 år i år siden første tannlegeeksamen ble avlagt her til lands.

I 1872 ble Petra Lie fra Vardal (nær Gjøvik) den første kvinne som avla tannlegeeksamen – etter studier i Danmark. Trettifire år gammel fikk hun sin eksamen tross store protester fra tannlege Carl Kroll. Han nedla protest mot at en kvinne fikk fremstille seg for eksamen. Kroll lyktes ikke med protesten, og Petra Lie slo seg ned i Kristiania og drev en blomstrende praksis der. Men først reiste hun til Breslau i Polen og utdannet seg innen tannkirurgi.

I 1884 ble Den norske tannlegeforen-

Karl Fonnelop var tannlege på Sørumsand i 44 år.

ing stiftet og kravet om formell, faglig utdanning ble raskt en hovedsak for foreningen.

I 1909 ble Statens tandlægeinstitut opprettet. I 1928 ble instituttet oppgradert til Norges Tandlægehøiskole, noe som betød en betydelig statusheving. Og i 1959 tok utdanningen et kjempesprang og ble til Det odontologiske fakultet ved Universitetet i Oslo.

Utdanningslengden har også endret seg fra kravet om bestått middelskoleeksamen, til en 2-årig utdanning, til en 4-årig utdanning og til dagens 5-årige utdanning.

1960-tallet kom med fluor – først kun på resept – så reseptfri fra 1971. Fluor-tannkrem og utdeling av fluor-tabletter i skolene endret fullstendig hverdagen for tannleger og folk flest iflg. tannlege Jarle Bragelien. Effekten av bruk av fluor utgjorde en dramatisk forskjell og bedring i folks tannhelse.

Sørums første tannlege

Men når fikk egentlig Sørums befolkning «sin egen tannlege»? Når slapp de å gå til smeden, eller reise til Lillestrøm, til Kristiania eller til Oslo for å få tannbehandling?

Ett år etter at Kristiania skiftet navn til Oslo etablerte Haldis Vindesnes tannlegepraksis på Sørumsand. Året var 1925, femtittre år etter at den første kvinne tok tannlegeeksamen, og sekstifem år etter den første beståtte tannlegeeksamen i Norge. Om Haldis Vindesnes har jeg ikke funnet mere enn at hun hadde sin søster til hjelp som tanntekniker.

Etter fem år solgte hun praksisen sin til Søren Schjelderup Foss. Han leide rom hos Holter på Kuskerud. Schjelderup Foss var bergenser, men da han meldte flytting til Sørumsand i 1930 kom han fra Kristiansund. Han drev praksisen kun i to år.

I 1932 solgte Schjelderup Foss praksisen sin til den nyutdannede tannlegen Karl Fonnelop. Han ble bygdas tannlege i hele 44 år. Historien om hvorfor det ble akkurat Karl Fonnelop som etterfulgte Schjelderup Foss har jeg fått av Karl Fonneløps datter Ellen Marie, også hun tannlege:

Ellen Maries morfar het Mikal Svendsen. Mot slutten av 1800-tallet kom han fra Nord-Norge sammen med flere av sine søsken til Sørumsand. Mikal var en gründertype og hadde som mål å

starte med landhandel. Han ville bo landlig, men sentralt. Han undersøkte derfor hvor toget stoppet. Der ville han bo. Han kjøpte tomt i nærheten av stasjonen og bygde hus. En annen bror slo seg ned i Lørenfallet. Alle søsknene Svendsen var troende og veldig opptatt av opplysningstiden, utdannelse og utvikling.

Etter som tiden gikk og Sørum utviklet seg som lokalsamfunn syntes Mikal Svendsen at det var på tide at bygda fikk sin egen lege. Han reiste derfor inn til universitetet i Oslo. Der oppsøkte han avgangstudentene på legestudiet og spurte om noen kunne tenke seg å etablere legepraksis på Sørumsand. Og det var det. Peter Fonnelop tok utfordringen.

Han var født i Tennfjord i Haram kommune. Den samme Peter hadde en bror som het Karl, som studerte til tannlege i Oslo. Karl besøkte ofte sin bror på Sørumsand. På bedehuset der traff han ikke bare Mikal Svendsen, men også Mikals datter Margrethe. Det førte til kjærlighet og giftermål, og da Schjelderup Foss skulle selge praksisen sin, kjøpte Karl praksisen for 10 000 kroner. Karl og Margrethe slo seg ned på Sørumsand for godt og ble naboer med Peter og hans familie.

Samtidig med sin egen praksis drev Karl Fonnelop de første årene også som skoletannlege. Det var Sanitetsforeningen som den gang finansierte og satte i gang tannbehandling av førsteklassingene i kommunen. Den første tiden kom tannlege Thorbjørn Thomassen fra Lillestrøm og behandlet barnas tenner, men så overtok Karl Fonnelop. Han tilbød også barn fra Blaker kommune den samme tannbehandlingen.

Karl Fonnelop virket som tannlege i Sørum i hele 44 år (perioden 1932-1976), de siste 14 årene som skoletannlege. Privatpraksisen til Fonnelop ble i 1962 overtatt av tannlegene Kari og Ludvig Årskaug som drev den i 13 år, frem til 1975. I 1975 overtok Rita og Leif Hermann Wilberg praksisen. I dag er det deres sønn Petter Wilberg og datteren Julie Wilberg Brandvik som driver videre Sørumsands opprinnelige første tannlegepraksis.

Det er også flere andre tannleger som har hatt sitt virket og fortsatt virker i Sørum. Mer om dette kan leses i Sørum Bygdebok bind 3, side 515. Jeg har bare fulgt linjen fra den første som etablerte seg som tannlege på Sørumsand.

Selv er jeg innflytter til Sørum fra Trondheim og har bodd her i 25 år. En av årsakene til min «tannlegeinteresse» er at jeg fortsatt har en leilighet i Trondheim. Den ligger i et av byens eldste trehus, fra ca. 1760. Og dette trehuset har sin helt egen tannlegehistorie. Trondhjem (som byen het den gang) fikk sin første tannlege i 1848 da Louis Emil Jahn, en dansk skuespiller med farmasiutdanning åpnet praksis i nettopp vårt hus i Sandgata 12.

Louis Emil Jahn var med i troppen til Huushers teaterselskap, som reiste rundt i Europa og underholdt. Det var da teaterselskapet ble oppløst at Jahn begynte å virke som tannlege. Først i Tromsø et par år på 1930-tallet. Han ble dømt for kvakksalveri på et tidspunkt, men tok senere utdanning i Berlin og fikk etterhvert tillatelse til «at rengjøre, bore og at fylde Trondhjemernes tænder» som det står i løyven hans. Løyven ble gitt av Trondhjems lægeforening og praksisen skulle utøves under streng kontroll av Stadsfysikus. Jahn giftet seg med ei Trondhjems-jente og de både bodde og virket i Sandgaten. I alle år som tannlege arbeidet Jahn i tillegg som sufflør når det kom teaterbesøk til byen. Jahn døde i 1871. Etter ham overtok sønnen Christian Fredrik Michael Jahn praksisen. Han var Trondhjems eneste tannlege i flere år.

I tillegg må jeg tenke på historien til min venninnes mor. Hun ble født i 1921 i en liten bygd på Helgelandskysten. Hun giftet seg ung og fikk mange barn i løpet av en tiårsperiode.

Det var hverken tid – og slett ikke råd – til å dra helt inn til nærmeste by for å få stelt tennene. De måtte bare «råtne på rot» og falle ut av seg selv. Det var penger spart. Først da dro hun til byen og fikk satt inn gebiss. Dette skjedde i 1954 og hun var 33 år gammel. Ikke lenger siden enn at jeg kjente henne.

Sett i lys av både denne historien og historien forøvrig var Sørum tidlig ute med å kunne tilby god tannhelse-tjeneste med godt utdannede tannleger til innbyggerne.

Kilder:

*UiO: Museum for universitets- og vitenskapshistorie
Tannlegeundervisningen 100 år (jubileumshefte)*

Det odontologiske fakultet 50 år i 1959-2009

Aftenpostens A-magasin 2014

Tannhelse før og nå – Jordan NO

*Den store historien til Den norske tannlegeforening
Tannlege Ellen Marie Fonnelop*

Sørum bygdebok bind 3

Nytt fra styret

Medlemsmøter

Fredag 18. oktober ble det avholdt medlemsmøte på Frauna på Frogner. Det viste seg å bli et populært møte. Det kom over 90 mennesker noe som var alt for mye til et slikt lokale. Det var også uheldig at vi ikke hadde lokalet for oss sjøl da det viste seg at ikke alle var kommet på grunn av vårt arrangement. Så når vi neste gang skal arrangere medlemsmøter må vi ha egne lokaler. Anders Henriksen hadde funnet fram gamle bilder fra Frogner som Kåre Bøhler viste på storskjerm. For publikum ble det både kjente og ukjente ansikter, og det var mange som kjente igjen en yngre utgave av seg sjøl.

Neste møte blir på Festiviteten på Sørumsand fredag 24. januar kl. 18.00. Da håper vi at det nok en gang møter opp mye folk. Møtet er sjølsagt åpent for alle, også ikke-medlemmer.

Kommunevåpen for Lillestrøm kommune

Det har i høst vært flere møter med alle historielaga i den nye kommunen, diverse venneforeninger for historiske anlegg samt Bingen og Fet lenseminneforening hvor temaet har vært det nye kommunevåpenet. Som kjent godtok ikke Fet kommune forslaget på Stokkebåten så saken er fortsatt ikke avgjort. Alle lag er enige om at elva, (Glomma) tømmer, fløting og sagbruk er noe vi har til felles. Derfor er det flere innlegg som konkluderer med at Fet sitt kommunevåpen, nemlig fløterhaken bør bli vårt kommunevåpen. Det er sendt et brev til Lillestrøm formannskap hvor vi stiller vår lokalhistoriske kunnskap og kompetanse til rådighet for Lillestrøms politikere. En god dialog er ikke å forakte.

Forum for kulturminnevern i Lillestrøm kommune

I forbindelse med de ovenfor nevnte møter ble vi også enige om å danne et forum for kulturminnevern i Lillestrøm. Forumet skal være ganske løst organisert, dvs. som et forum for tilhørende foreninger og som kan ivareta kontakt med Lillestrøm kommune. Hver av de tilsluttede foreningene skal fortsatt operere som sjølstendige foreninger som ivaretar sin egenart og lokale tilknytning. Hver forening ivaretar egen kontakt med Lillestrøm kommune i saker der det er aktuelt.

Det ble opprettet ei arbeidsgruppe for å arbeide videre med å etablere et forum. Det var enighet om at det bør være med en fra hver kommune, et frittstående medlem samt leder av Romerike historielag. Arbeidsgruppa har disse medlemmene:

- **Fet kommune:** Turid Pettersen, leder Fet lenseminneforening
- **Skedsmo kommune:** Vidar Larsen, leder Skedsmo historielag
- **Sørum kommune:** Berit Leikhammer, leder Bingen lenseminneforening
- **Romerike historielag:** Tom O. Halvorsen, Leder Romerike historielag
- **Frittstående medlem:** Anna Kristine Jahr

Veslebygningen på Nordli

Det har i løpet av høsten vært 3 dugnader på Nordli. Huset har 2 etasjer, så i 2. etasje har vi vasket vinduer, vegger og tak samt malt kjøkkenet. Vi har fått satt inn arkivskap i 1. etasje, kjøpt et møtebord på Normisjon på Sørumsand samt vært på forskjellige loppemarkeder og kjøpt inn kopper og kar. Stoler til møtebordet har vi også fått tak i på loppemarked, og vi har også fått stoler, bord, skrivebord og kontorstoler.

Da vi begynte å undersøke vannet, viste det seg at varmtvannsbereder og alle rør var frosne og det var lekkasje overalt. Dette medførte at vi fikk ei regning fra rørleggeren på over kr 100 000. Vi har vært i kontakt med kommunen om å få dekket dette beløpet da det vitterlig ikke er historielaget som har forårsaket problemet, men vi har pr. nå fått avslag. Styret vil i midten av november sende brev til politikerne i Sørum kommune hvor vi vil sterkt understreke at skadene er kommunens feil og ikke vår, og at vi derfor må få refundert utgiftene våre. Styret vil holde dere informert om hvordan det går.

Julemesser

Blaker og Sørum historielag vil være representert på følgende julemesser:

Blaker Skanse: 30. november – 1. desember.
Valstad kafe: 7. desember – 8. desember.
Vølneberg skole: 8. desember

Styret i Blaker og Sørum historielag

*ønsker dere alle
ei god og fredfull jul
og et godt nytt år.*

TAKK TIL VÅRE SPONSORER

Om jul og begravelser i gamle dager

Av Asbjørn Langeland

I 1964 arrangerte Landsforeningen for Folkehelsen en konkurranse for folk over 70 år der de ble invitert til å skrive ned minner fra sin barndom og ungdom – altså minner fra tida rundt århundreskiftet 1800 – 1900. De beste bidragene ble valgt ut til publisering, og fra 1967 ga forlaget, Det Norske Samlaget ut en serie bøker med tittel, «I manns minne». Det kom ut bøker for hvert fylke (av og til flere fylker sammen). Boka for Akershus og Oslo ble utgitt i 1970, og i den er 42 bidragsyttere kommet med. En av dem som ble valgt ut, var Oscar Johannes Snedkerud (1890 – 1960). Han forteller fra sin oppvekst på et småbruk i Blaker, og i kapitlet Høytid, fest og fornøyelser forteller han om juleforberedelser, juleskikker og begravelser.

Jul for 120 år siden

Kvinnfolka hadde det forferdelig travelt før jul, og de sov ikke mye den tida, skriver Snedkerud. Det begynte med flatbrødbaking, så skulle tak og vegger vaskes grundig, videre fulgte klesvask, og deretter kom slaktinga. Hos Snedkerud slakta de én gris til jul, og den veide rundt 120 kilo. Selve slaktinga var mannfolkarbeid, men alt det som fulgte etter måtte kvinnene ta seg av.

Det meste av grisen ble saltet ned, unntatt ribba og hodet og det som skulle brukes til pølser og medisterkaker. Først skulle en plukke alt fett av tarmene. Fettet ble kokt til smult som siden ble brukt til kakebaking og smør på brødet. Når fett var fjernet, ble tarmene vrenget, vasket og skylt grundig slik at de kunne brukes til pølser. Kjøttet til pølser og medisterkaler ble hakket, for de hadde ikke kjøttkvern på den tida. Redskapen til hakkinga besto av et 30 centimeter firkantet brett med kanter og tykk bunn av bjørk og to 15 centimeter høye kniver med langt skaft. Det var et strevsomt arbeid å hakke opp kjøttet til deig. Når deigen var ferdig, skulle den saltes og krydres og stappes i tarmer til pølser, noe ble til medisterkaker. Pølsene ble lukket med en pinne i hver ende. Innmaten ble også hakket og brukt til pølser, men innmatpølsene var hverdagskost. Grisehodet ble det laget sylte av, og når sylta var kokt, ble krafta brukt til mølje.

De siste dagene før jul skulle det bakes kaker og to slags brød, og Snedkerud forteller at det hendte mor hans holdt på hele natta til julaften for å bli ferdig med bakinga. (Jeg kan jo føye til at alt dette forgikk før det kom elektrisitet til bygdene våre).

Det var ikke bare på gårdene de hadde julestri. For skomakere og skreddere var det et svare mas tida før jul. Alle som hadde dårlig med klær og sko, skulle ha nytt til jul. For tjenestefolk var det vanlig at en del av lønna besto av sko og klær. Så mange håndverkere måtte arbeide både natt og dag for å bli ferdige til jul.

Jula var den gang som nå, en tid for å besøke venner og slektninger. Alle som kom innom et ærend i jula skulle ha

bevertning, kaffe og kaker. I hus der de hadde brennevin, skulle det skjenkes en dram for ingen skulle «bære jula ut», og jula varte fram til trettendedagen.

For barna var juletreffest en viktig begivenhet. Den ble holdt på skolen, og de betalte 25 øre for å delta. Men da fikk de kaffe og julekake, en appelsin og en pose med slikkerier. Når juletreet skulle høstes, ble nabobarna bedt. De fikk bevertning og fikk gjerne en appelsin med seg hjem. Ofte fikk de med seg en kurv med slikkerier som hadde hengt på juletreet.

Begravelser

Jeg gjengir her det Oscar Snedkerud skriver om begravelser: Begravelser hos storbønder og andre rikfolk ble holdt over to dager for innbudte og tredje dag for tjenerne. Slektninger og naboer fikk brev med sorte kanter med innbydelse til å møte på sørgestedet begravelsesdagen klokka ti. Bevertningen var luksuriøs med utsøkte retter og mange sorter alkohol. Mange ble temmelig snakkesalige og påseilt. Dagen før begravelsen var det «fønnekvelden». Da kom tjenestefolk fra de innbudte med fønn (forn). Det var gaver fra de innbudte til begravelsen og kunne bestå av sukkerbrød, smør, en kalveskrott eller en spekeskinke eller en gås. De som kom med fønna, skulle også trakteres med festmat og drammer. Kransen ble for det meste tatt med av gjestene på begravelsesdagen.

Hos mindre bemidlede var det begravelse bare én dag, og der tok gjestene med seg flere brød, smør og sukkerbrød.

Begravelse hos de aller dårligst stilte, de som nesten ikke hadde penger til mat, var en fortvilt situasjon. Presten hadde ikke fast lønn den gangen, og ved siden av prestegarden skulle de ha betaling for en del embetshandlinger. Blaker var den gang annekst til Aurskog. Presten bodde på Aursmoen, for prestegarden lå der. Derfra til Blaker kirke var det over femten kilometer, og det kostet visstnok tjue kroner å få presten til begravelse i Blaker. Det var det ikke alle som greidde, og da var det gjerne klokkeren som holdt talen ved graven. Deretter ble det satt en stokk fra kisten til over bakken, og den sto i bakken til etter høymessen, som ble holdt hver tredje søndag. Da ble stokken fjernet, og jordpåkastelsen ble utført gratis av presten. Graveren hadde ikke fast lønn, han heller, og det kostet tre og en halv krone for graving og ringing, og ofte fikk han en matpakke og en god dram attpå.

Sluttmerknad

I boka er det mange som forteller om julefeiring, og noen av fortellingene er nokså farverike. Jeg har imidlertid brukt Snedkeruds nøkterne fortelling fordi han er den eneste som skriver fra Blaker og Sørumsund. Alle fortellingene har en nokså lik fremstilling av juleforberedelsene, men når en kommer til selve julefeiringa, så er det variasjoner. Det var sånn for 120 år siden som nå, at familiene hadde sine egne tradisjoner, selv om alle fulgte et hovedmønster. Det var også slik at enkelte grender eller bygder hadde særegne tradisjoner i forbindelse med jula.

Mimrekveld på Frogner med stort oppmøte

Av Louise Fjelland

Fredag 18. oktober ble det avholdt Mimrekveld også på Frogner, på Frauna serveringssted. Både Blaker og Lørenfallet har hatt tilsvarende arrangementer tidligere, og disse har slått godt an. Mimrekvelden skulle vise seg å bli godt besøkt også på Frogner; det ble rett og slett stinn brakke.

Leder i Historielaget, Kåre Bøhler, ønsket velkommen til alle fremmøtte. Ordet gikk deretter til Asbjørn Langeland, som underholdt med et lærerikt kåseri om Frogner før og nå. Han nevnte blant annet tre ting som har vært viktige for utviklingen av Frogner som tettsted; nemlig kirkene, jernbanen, og ferdselsåren Trondheimsvegen gjennom Frogner.

Deretter fulgte en bildesekvens, med minner fra Frogner samlet fra Sørums fotosamling. Historielagets nestleder Elin Mørk presenterte og kommenterte bildene, men også publikum kom med utfyllende informasjon og navn på personer som var avbildet.

Då slutten av kvelden var det åpen mikrofon, hvor de som ønsket det kunne dele sine egne minner fra Frogner den gang da. Dette var det flere som gjorde, til stor glede for publikum. Vertskapet på Frauna hadde en hektisk kveld med anslagsvis nitti fremmøtte til Mimrekveld, i tillegg til gjester utenom. De la ned en stor innsats for at kvelden skulle bli så vellykket som mulig. Det frister til gjentakelse av Mimrekveld på Frogner, gjerne med innsamling av privatpersoners bilde-

Bra oppmøte og god stemning på Frauna. Foto Louise Fjelland.

samlinger på forhånd. Det blir nok nødvendig å holde av enda flere plasser, for det var tydelig at interessen for Frogners fortid er stor.

TAKK TIL VÅRE SPONSORER

interoptik
Nordfonn

Fokus Butikksenter, 1920 Sørumsand
Telefon: 63 86 60 70. E-post: nordfonn@interoptik.no
www.interoptik.no
Åpningstider: 10 – 20 (18)

Sørums Begravelsesbyrå
Nilsen as Etabl. 1947

Besøk oss på www.nilsengravferd.no
Tlf: 63 82 88 80

 T&B Hansen
Installasjon AS

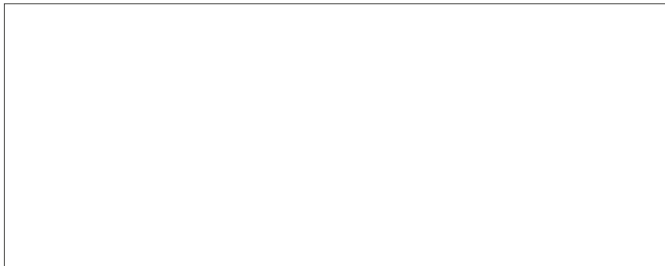
 Blaker
SPAREBANK

Økland CO
Sørumsand

 Akershus
Energi

SØRUM-SPEILET

RETURADRESSE:
BLAKER OG SØRUM
HISTORIELAG
AASGAARDVEGEN 230
1923 SØRUM

ISSN 1894-8154

JULEGAVETIPS

Blaker og Sørum Historielag har fantastiske julegaver! Her er noen gode tips:

Glomma gjennom Sørumsdal - livet langs elva

Utarbeidet av et utvalg i Blaker og Sørum historielag

Redaktør: Berit Leikhammer

Nå kr. 300,-

Bli med på ei vandring langs Glomma gjennom Sørumsdal. Les fortellinger fra Glomma, fortalt av folk som har bodd langs elva de siste mannsaldrer.

Minner fra Frogner - Oppvekst på Romerike i mellomkrigstida

Skrevet av Kristian Lieungh

Forord og tilrettelegging ved Svein Sandnes

Bilderedaktør: Anders Henriksen

Nå kr. 100,-

Så lenge det har bodd mennesker på Østlandet har ferdselen mellom Opplandene og Viken gått gjennom Frogner i Sørumsdal. Det som imponerer alle som leser denne boka, er med hvilken detaljrikdom Lieungh beskriver alle hendelser.

Sørumsdal under okkupasjonen 1940-45

Utarbeidet av Okkupasjonshistorisk utvalg i Blaker og Sørumsdal historielag

Redaktør: Svein Sandnes

Bilderedaktør: Anders Henriksen

Nå kr. 150,-

Med lokale briller følger vi utviklingen av idrettsfronten, kirkefronten og skolefronten under okkupasjonen, og det gis levende bilder på hvordan dagliglivet forandret seg for den enkelte gjennom

krigsårene. Blending, rasjonering, svartebørshandel og tvangslevering er viktige stikkord for dette.

Sørumsdal Bygdebok, bind 6

Redaktører: Håvard Havin Kongsrud og Aslak Kittelsen.

Medforfatter middelalder: Fredrik Bjørge. Bilderedaksjon: Anders Henriksen og Jan Erik Horgen.

Pris: kr. 850,- (kr 700,- ved abonnement på hele serien)

Dette bindet dekker søndre del av Blaker - Fossumgrenda, Kvevli - og Morkgrenda, Langs Blakervegen. Historielaget selger dette og de fem foregående bindene på vegne av Sørumsdal kommune som er utgiver av dette praktverket. Syvende og siste bind ventes ferdig ved utgangen av 2019.

Disse og mange andre bøker kan bestilles på historielagets hjemmeside www.sorumhistorie.no
Gå inn på Publikasjoner og deretter Bokhandleren. Merk: Ved forsendelser kommer portokostnader i tillegg til oppgitte priser.
Bøker og kalender kan også bestilles fra Kåre Böhler, epost: alfrebo@online.no eller tlf. 938 76 365.